

Stefanovits Péter

Paradigmaváltás és a természetes változások világa

BEVEZETÉS

■ Az alábbiakban a paradigmafogalom humoros-ironikus idézése olvasható az internetről egy néhány évvel ezelőtti kiállítás kapcsán, valamint vélemények, amelyek a hosszabb terjedelmű diskurzus egyik résztvevőjének gondolatai.

„A paradigma török szó...

De az is lehet, hogy kurd, vagy kopt, vagy esetleg magyar? Igen, mintha magyar lenne, hisz majdnem olyan sokat használjuk, mint a kontextust. De vajon mit is jelent? És mit jelent az, ha egy képtárban, egy kiállításon találkozunk a »paradigmatikus reláció« kifejezéssel? Azt jelenti, hogy nagyon okos, értelemmel teli műveket kapunk, vagy azt, hogy bosszantó, tudálekos és nagyképzű retorikával próbálnak nekünk eladni valamit? Vagy esetleg olyan mérvű ironia működik itt, amely próbára teszi a kortárs képzőművészet sznob rajongóit és nem kevésbé sznob kritikussait egyaránt?

A művész kiállított tárgyai a fenti kérdésekre nem adnak egyértelmű választ, a kurátor pedig már-már konszenzuálisan rejtélyes szöveget mellékel a kiállításához, melynek retorikája bizonyos pontokon felveti a paródia lehetőségét: »az alkotó a lehetséges jelentésképződés vizuális struktúráit kutatja – a tárgyakba kódolt potencióális érzékelhetőséget. A vizuális jelentés high-tech camouflage-ába csomagolt vázszerkezetét mutatja fel ezen a kiállításon.«

»Szóval van itt minden, csak győzze az ember lenyomozni a sok utalást, már ha a halmozottan kellemetlen frázisoktól – amelyek mi mást szolgálnának, mint a legitimitációt – már csípőből be nem dobja a törülközőt. Bámulatosan idegen és rejtélyes szöveg, ráadásul nem is a paradigmatis relációhoz készült, hiszen már egy évvel ezelőtt is érvényes volt az alkotó műveinek egy másik csoportjára, amelyet egy másik helyszínen mutatott be.«

Ipartervés 2010. 05. 21. 10:21:40

„Azt továbbra sem tudom, kinek szól a kiállítás és a róla

szóló kritika, mennyit kell tudnunk nekünk, egyszerű látogatóknak és olvasóknak a mesterségről, a művész munkásságáról, a független kurátor és kritikus belviszonyáról és a kortárs művészet éppenségbeli állapotáról ahhoz, hogy lássunk (és ne csak olvasva értsük meg, mit is akarnak láttatni velünk?).

Tisztelettel várom a felvilágosító információkat, az sem zavar, ha kioktatnak, sőt örülök neki. Hajlott korom ellenére van bennem még tanulási vágy.»

Ipartervés 2010. 06. 09. 10:24:38

„A diskurzusból számomra az derült ki, hogy a hivatások kifejezetten saját maguknak és szűk környezetüknek írnak. Ez nem baj, csak leszögezem. De ezek után azért tisztelettel kérem, ne tessenek a magyar összlakosság bunkóságát, a kortárs képzőművészetben való járatlanságát felemlíteni, és a népszerűt erős lenézéssel idézgetni.

A kortárs képzőművészet kis játszótér, ahol néhányan játszadoznak valami olyasmit, amit mások nem értenek. Igaz, másokat be sem akarnak engedni, s bűvöletes igéssel tartják őket távol. Majd – mert nem jönnek – sopánkodnak. Azon is, hogy a pénz sem jön, noha jelentős összegek folydogálnak hozzájuk. Egyszóval: érdekes a játék, de alapvetően tisztességtelen.»

VISSZATEKINTÉS

Az elmúlt harminc-negyven év hazai vizuális művészetének világában körültekintve adódik a kérdés, vannak-e párhuzamosságok más politikai-társadalmi közelmúlttal bíró országokkal? Másképpen fogalmazva: lehet-e hasonló szellemi mozgásra, változásokra számítani a magyarországi kulturális színtéren akkor is, ha művészeti berkeinkben nem az organikus, belső törvényszerűségekre reflektáló folyamatok voltak a meghatározók?

Mint ismeretes, e téren is erős politikai befolyásolás volt jellemző a rendszerváltoztatásig, és az azt követő

időszakban is változó politikai erőviszonyoknak volt kitéve e terület. Nálunk máig tapasztalhatók más kultúrákban ismeretlen torzulások, megszokások, és az egypárti idők módszerei is továbbélnek. Sajátos, honi változatként tekinthetünk arra a metódusra, amely szerint a vezetői, kurátori gyakorlat megfelelni kíván vélt vagy valódi politikai elvárásnak, művek, életművek, irányzatok besorolásával, szubjektív átrendezésével.

Mindezek eredőjeként nemcsak a kortárs képzőművészet területén alakultak ki blokkok, művészettörténeti előítéletek, elfogultságok, hanem a történeti múlt megkésett feldolgozottsága általában is abszurd helyzeteket teremtett. Ilyen helyzet véleményünk szerint a nagybányai művésztelep másod- és harmadgenerációs művészeinek tudományos igényű bemutatása, munkásságuk feldolgozottsága, amely valójában csak a rendszerváltozás után bontakozhatott ki, hiszen a politikai befolyásolás a „saját történeti idejében” e témát is tiltotta.

Példaként említve: a *Nagybányai festészet a neósok felépésétől 1944-ig* című tanulmánykötet jókora késéssel, csak 1992-ben jelent meg. (Szerkesztette: Jurecskó László és Kishonhy Zsolt, Missionart Galéria, Miskolc).

A Magyar Nemzeti Galéria pedig csak 1996-ban (!) rendezte meg összefoglaló Nagybánya kiállítását, és jelentette meg a hozzá kapcsolódó vaskos tanulmánykötetet. (*Nagybánya művészete*, sorozatszerkesztő Nagy Ildikó; az MNG kiadványai, 1996/1.)

TÖRTÉNETEK

A hetvenes évek második felében esett meg, hogy a Magyar Nemzeti Galéria akkori főigazgatója személyesen fogadta hivatalában Jakoby Gyula kassai festőművészt. Korábbi, szóbeli ígéretét megváltoztatva arról tájékoztatta az idős művészt, hogy az MSZMP kulturális irányítói szerint az időpont nem alkalmas egyéni kiállításának megrendezésére a Magyar Nemzeti Galériában. Nem független a történetektől, hogy Jakoby művészete azóta sem vált szerves részévé kora magyarországi művészettörténeti világának.

1982

Kádár János sétát tett Budapest belvárosában, a Váci utcában. Útja végén meglátogatta a Budapest Galéria kiállítótermet, ahol megtekintette a Derkovits-ösztöndíjasok beszámoló kiállítását. A „spontán” esemény jól sikerült, mivel a Múcsarnok művészettörténeti és más hozzáértők megfelelő szervezéssel készítették elő a kiállítási anyagot. Ez a Patyomkin-tárlat azonban a valódi ösztöndíjasok bizonyos hányadának munkáit mutathatta csak

be, a „kizsúrizettek” helyébe olyan munkákat válogattak össze, amelyek az 1. számú vezető szemé elé valók voltak.

1988

Egy budapesti kiállítás plakátja már a nyomdában gyanút keltett, és mire a rendező intézménybe, a Múcsarnokba ért a szállítmány, már „ügy” lett belőle, és a Belügyminisztérium illetékesei dolgoztak rajta. Az esti tv-híradóban is szóba került az esemény, és az akkori „rendnek” megfelelően az intézmény igazgatónöje betiltotta a plakát terjesztését. A belügy a megnyitó előtti napon szemle alá vonta a kiállítást. A tárlat megnyílhatott, a plakátot betiltották.

A MÚCSARNOKRÓL

Az egypárti diktatúrában ennek a központi intézménynek a vezetője is az MSZMP kinevezettje volt, és első számú feladatként a „problémamentes” működést tűzték ki számára feladatul. A Fiatal Művészek Stúdiója múcsarnokbeli éves kiállítását szigorúan elítélte 1980-ban a pártvezetés, miután Tóth Dezső a fiatal szovjet művészek moszkvai kiállításával hasonlította össze. S mivel a pártvezetés a Stúdió kiállítását elmarasztalta, a következmény sem maradhatott el. Pontosan fogalmazva, a Stúdió éves kiállításait „örökre” számúzték a Múcsarnokból. A következő év novemberében már csak a Hungexpo „A” pavilonjában nyílhatott meg, Sós László pártmegbízott által felügyelt rendezvény formájában.

Az elmúlt 23 évben különböző színvonalú évadok követték egymást, közös jellemzőjük a hazai művészeti területek bemutatásának, valamint az egyéni bemutatkozásoknak változó mértékű mellőzése volt. Mindössze néhány élő magyar művész reprezentatív, a Múcsarnok valamennyi termét betöltő kiállítása valósult meg ebben az időszakban...

Idézetek hitelt érdemlő forrásokból, az említett időszak múcsarnoki igazgatóinak mondatai közül:

„Magyarországon legfeljebb két tucat színvonalas alkotó él, mi tudjuk, kik azok.”

„Mi nem vagyunk tehetségkutatók.”

„ Szerintem nincs tónusos festészet.”

„ Negyven év feletti művészt nem állítunk ki.”

Kiváló, Kossuth-díjas kollégánk (New York-i kiállításáról hazatérve) hiába kérvényezte még életében, hogy egyéni kiállítása lehessen a Múcsarnokban, könnyűnek találtott... A Magyar Nemzeti Galéria nemrég rendezett viszszeatekintő tárlatán viszont helyet kapott emblematis munkája a szigorú, korábbi igazgató rendezésében.

Úgy ítéljük meg, hogy az elmúlt két évtizedben a Múcsarnok vezetőjének pozíciójához továbbra is túlzott mértékű hatalom kapcsolódott, aminek eredményeként állandó feszültség övezte, övezi az intézményt. Az ebben az érőterben megnyilvánuló politikai tartalmak megjelenése nem segítheti a minőségi, szakmai munkát; nem kívánatos állapotot teremt napjainkra.

Véleményünk szerint a Múcsarnok igazgatói posztja nem jelentheti azt, hogy a mindenkori igazgató az éves intézményi program nagy részét kisajátítva s a maga köré vont kurátorokkal megerősítve a saját értékítéletét jeleníti meg. Úgy látjuk, szerencsés lenne a külföldi és belföldi rendezvények gyakorlati, szervezésbeli szétválasztása, valamint az éves program hazai vonatkozású részének pályázatok révén történő összeállítása egy nyitott szellemiségű testület bevonásával.

A MŰVÉSZET SZABAD

Értelmezzük és pontosítsuk a fenti állítást: a művész szellemi, alkotói szabadsága a legfontosabb, ennek befolyásolása, erre való korlátozó ráhatás minden formája elítélendő. Ideális esetben olyan társadalmi légkörbe helyeződik a szabad szubjektum megnyilatkozása, amelyben a szakmai befogadó közeg is nyitott, elfogulatlan, és kizárólag a szakmai teljesítmény alapján ítél, válogat, vagy éppen folytatja kuratori tevékenységét.

Nézzük meg fővárosunk legújabb kiállítási intézményének nyitóprogramját, vajon megfelel-e kívánalmainknak? Az intézmény kuratori szándéka egy olyan „merítés” a magyar képzőművészek munkáiból, amely keresztmetszetszerű, egyszerre ad hű képet napjaink irányzatairól és az egyéni megnyilvánulásokról.

Vajon lehet-e a művészek, művek kiválasztásának alapja annak vizsgálata, hogy az alkotó tagja-e valamely szakmai testületnek, adott esetben a Magyar Művészeti Akadémiának? Hiteles lehet-e az a szakmai válogatás, amelyik az MMA Képzőművészeti Tagozatának 45 tagját eleve kizárja a kiállítás lehetőségéből ebben a válogatásban?

Mondjuk ki kertelés nélkül, hogy a fenti megközelítések szerint rendezett kiállítás, az így felfogott kuratori tevékenység ellentétes a liberalizmus eszmeiségével, szakmailag hiteltelen és egyben kirekesztő.

A bevezetőben burkoltan feltett kérdésre a fentiek tükrében az a válasz fogalmazható meg, hogy váltásra, változtatásra szükség van, de hogy ehhez paradigmaváltás szükséges-e, abban nem vagyok biztos. Mindenesetre szerencsésebb lenne, ha a műítészek és a művészettörténészek igazítanák az elméleteiket a művészetek szabadságából születő alkotásokhoz, s nem az alkotók igyekeznének igazolni kritikusaik paradigmaelméleteit.